

Antoaneta Olteanu

MITOLOGIE ROMÂNĂ

Volumul al III-lea

Ilustrații de József Vass

Universul magiei.....	11
Magia – un scurt istoric.....	11
Magia în societățile tradiționale.....	21
Acte magice	27
Vrăji, farmece, desfaceri, descânțece.....	27
Vrăjile.....	29
Desfacerile	31
Descânțecele.....	32
Faceri și desfaceri	34
A aduce, a veni: adusătura	34
A arunca, a trimite: aruncăturile	35
A face: faptul, făcătura	37
De la magie la magician. Oameni cu puteri.....	40
Consacrarea	42
Gemenii.....	45
Moașa.....	50
Moașa-descântătoare	51
După naștere: executantul practicilor apotropaice.....	52
Moașa-ursitoare.....	53
Moașa-nașă	55
Oamenii-lupi	59
Credințe despre lupi.....	59
Păstorul lupilor.....	63
Sf. Petru.....	65
Sf. Andrei.....	69
Filipii.....	71
Vâlva-Lupilor.....	73
Vârcolacii	74
Pricolici, tricolici	81
Vârcolacii selenari	85

Baba	88
Descântătoarea	89
Fermecătoare	91
Vracii	93
Vrăjitorii (strigoi vii, moroi)	93
Cine poate fi magician?	96
Marcajul la naștere	97
Căița	97
Coadă	101
Alte condiționări ale nașterii	102
Pluralitatea și mobilitatea sufletului	103
Metamorfozele	106
Stare de transă sau posedare demonică	107
Practicarea magiei ca meserie	109
Pactul cu diavolul	111
Moștenirea harului	115
Magicieni amatori	116
Faptele magicienilor	117
Sabatul - Lupta pentru fertilitate sau dintre strigoi buni și cei răi	117
Obiecte, animale și plante magice	124
Auxiliarele familiare	124
Spiridușii	124
Broasca	126
Cocoșul	132
Pisica	133
Câinele	137
Rândunica	138
Obiecte și elemente magice	139
Acul	143
Apa	148
Argintul	152

Argintul-viu.....	153
Cărbunii.....	155
Cuțitul.....	161
Frigarea.....	165
Fusul.....	172
Mătura.....	173
Oala de lut (ulcica).....	177
Oglinda.....	185
Oase magice.....	194
Pâinea.....	204
Sarea.....	220
Sita.....	224
Plante magice	226
Alunul.....	229
Bozul.....	233
Busuiocul.....	234
Cânepa.....	236
Feriga.....	239
Iarba-fiarelor.....	241
Macul.....	242
Mătrăguna.....	245
Socul.....	260
Usturoiul.....	263
Practici magice	266
Practici apotropaice săvârșite în casă	269
Răul din interior	269
Răul venit din afară	272
Magia întoarcerilor.....	278
Trecerea, traversarea.....	280
Datul peste cap, inversiunea.....	284
Trasarea unui cerc magic	285
Înnodarea. Nodurile magice	288

Firele vieții	292
Farmece	295
Luarea rodului câmpului.....	295
Luarea laptelui.....	307
Practici magici de aducere a ursitului	321
Ursita.....	321
Steaua-destin.....	323
Calul de lemn.....	328
Farmece de ură, de urât	333
Gâtlanul de lup.....	335
Farmece pe ursită	337
Statuete, păpuși.....	338
Sacrificii infernale.....	338
Simulacrele.....	341
Vrăjile de dragoste.....	344
Păpușile de ceară.....	345
Pene, cuie.....	352
Bibliografie	358
Bibliografie generală.....	377
Indice de materii.....	407
Indice de nume	413

Universul magiei

Magia – un scurt istoric

Magia (akkad. *imga* „preot” > asir. *maga* „sacerdot” > grec. *mageiva* „vrăjitorie, farmece” > lat. *magus* „preot persan”; chaldeean *Maghdim* „înalță înțelepciune, filozofie sacră¹”) este un sistem de ceremonii și acțiuni determinate de credința în puterea magului de a acționa asupra realității obiective cu ajutorul forțelor supranaturale și prin mijloace oculte sau paranormale. Magia presupune existența unor forțe în natură (în general, reprezentări animiste), pe care invocația magică le poate obliga să acționeze în favoarea omului sau împotriva lui². Actul magic intervenea de obicei cu ocazia oricărei activități sau acțiuni importante, al cărui rezultat nu stătea cu certitudine în puterea omului³. Așa cum etimologia cuvântului o arată, magia a avut, în Antichitate, un cu totul alt statut. Magia semnifică, din punct de vedere etimologic, „știință și religie a magilor” (magii fiind membrii unui trib ce făcea parte din confederația mezilor, trib din care erau recrutați preoții sectei lui Zoroastru⁴). Magia era o instituție oficială, de stat, magii fiind socotiți solii zeilor (la chaldeeni, egipteni, iranieni, în America precolumbiană etc.). Ei puteau să lupte împotriva răului, să atenueze mânia zeilor și atacurile demonilor, practicile vrăjitorilor. Pe lângă aceasta, ei mai practicau medicina magică, arogându-și, de asemenea, puterea de a opri din mersul lor soarele și luna, de a abate trăsnetul asupra dușmanilor lor, de a provoca sau preîntâmpina catastrofe. În India forțele magice erau atribuite mai ales înțelepților mitici (*rishi*) care dispuneau de o forță nelimitată a blestemelor, având efect chiar și asupra zeilor⁵.

Pe lângă aspectul pasiv pe care-l relevă inițial magia – omul este un simplu martor al intruziunilor diverselor forțe în universul lui –, activismul

¹ Victor Kernbach, *Mit. Mitogeneză. Mitosferă*, Ed. Casa Școalelor, 1995, p.332.

² *Ibidem*.

³ Bronisław Malinowski, *Magie, știință, religie*, Ed. Moldova, Iași, 1993, p.40.

⁴ Eliane Massoneau, *La magie dans l'Antiquité romaine. La magie dans la littérature et les mœurs romaines. La répression de la magie*, Librairie du Recueil Sirey, Paris, 1934, p.5.

⁵ Kernbach, *op.cit.*, p.333.

ei capătă relativ repede aspecte contradictorii: magicianul, cel care știe, cel care poate influența sau chiar stăpâni aceste forțe înfricoșătoare, poate folosi știința lui într-un sens pozitiv sau negativ: (îi poate apăra pe semeni sau, dimpotrivă, le poate face rău). În Antichitate magia era văzută ca o știință activă, o extindere a activității și a inițiativei umane în detrimentul libertății divine¹. Departate de a fi contemplativă și supusă, ea este în cea mai mare parte activă și violentă. Îndreptată către viitor, ea încearcă să ajungă la un obiectiv cât mai pozitiv, să-i constrângă pe zei, să forțeze legile naturii, atât pentru a evita nenorocirile (magie albă), cât și pentru a le produce (magie neagră). Astfel, *bona carmina* erau destinate prevenirii sau îndepărtării dezechilibrelor (în cazul medicinei magice, al magiei meteorologice), în timp ce *mala carmina* erau maleficiile (cele care produceau deochiul, bolile etc.). Zeii cărora li se adresează sunt zeii infernali, suflete ale morților, adică influențe inferioare și impure, respinse de religie.

Prezența elementului demonic, cel care face legătura între lumea umanului și cea a supranaturalului, se conturează, încă din primele încercări de definire a magiei, drept un element de referință care va strânge în jurul lui, mai târziu, toate reprezentările legate de vrăjitorie (magia neagră). Într-o lucrare celebră din secolul al VII-lea, *Etimologiile*, Isidor din Sevilla definea astfel magia: magia este un artificiu oferit oamenilor, în numeroase locuri și epoci, de către „îngerii cei răi” sau demoni. El spune că *magi* (magicienii) sunt în general recunoscuți ca *malefici* (răufăcători), pentru că ei comit crime oribile, perturbă spiritele, ucid oamenii prin intermediul farmecelor și-i înșală prin iluzii². Enumerarea procedeele magice practicate în această perioadă marchează, după cum se vede, încă o puternică înrâurire a credințelor antice, deși din ce în ce mai pregnant se conturează reprezentările creștine ale problemei. Isidor din Sevilla menționează următoarele tipuri de magie: *geomanția* (o formă de divinație care utilizează pământul); *hidromanția* (care avea ca element de bază apa); *aeromanția* (aerul); *piromanția* (focul); *incantația* (formulele verbale); *haruspiciul* (implică respectarea orelor); *augurii*, *auspiciile* (zborul, cântecul păsărilor etc.); *necromanția* (reînvie și chestionează morții); *astrologia* (studiază poziția astrelor) ș.a.m.d.

¹ A. Bouché-Leclercque, *Histoire de la Divination dans l'Antiquité*, Paris, 1879-1882, I, p.18.

² Richard Kieckhefer, *Magia și vrăjitoria în Europa Medievală*, în vol. *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu și până astăzi*, sub conducerea lui R. Muchembled, Ed. Humanitas, București, 1997, p.16.

În secolul al XII-lea, teologul Hugues de Saint-Victor distingea, de asemenea, tipuri de magie care conservau liniile directe trasate în Antichitate: *mantica*, în care intrau necromanția, divinația prin cele patru elemente (pământul, aerul, focul și apa); *mathematica*: haruspiciile, augurii, horoscopul; *sortilegium*: cercetarea sorților; *maleficum*: vrăjitoria; *prestigium*: iluzia. Erau considerați *malefici* (vrăjitori) „cei care, prin descântece, legături demonice sau alte forme de leacuri nelegiuite comit acte oribile cu ajutorul și prin încurajarea demonului”¹. Trebuie să spunem că atitudinea autorității religioase față de vrăjitori și vrăjitorie (magie neagră) s-a modificat o dată cu sfârșitul secolului al XII-lea, sub efectul a două cauze, legate între ele: pe de o parte, afirmarea ereziei valdenzilor și albigenzilor; pe de altă parte, o voință crescândă de evanghelizare. Concret, la cererea lui Konrad von Marburg, primul inchiizitor oficial al Germaniei, papa Grigore al IX-lea a publicat succesiv două bulle (din 1232 și 1233) care enumerau toate crimele făptuite de secta împotriva căreia lupta Konrad. Era vorba, credeau inchiizitorul și pontiful, de o societate secretă în care novicii sărutau fundul unui broscoi râios și al unei pisici negre și se prosternau în fața unui bărbat palid, slab și rece ca gheața. La aceste întruniri diabolice, participanții îl adorau pe Lucifer, se dădeau la cele mai nerușinate dezmățuri sexuale, iar de Paște primeau ostia pentru ca apoi s-o scuipe pe gunoaie². Iată conturată tipologia a ceea ce se va numi curând „sabatul” și, opusă creștinismului, o antireligie amenințătoare. Includerea practicilor de magie albă, de fapt, de magie în general, în cele de magie neagră, cumulate cu profanarea Bisericii, au început să fie un loc comun în descrierea practicantilor lor, a vrăjitorilor.

Formicarius (Furnicarul, 1435-1437), prima lucrare demonologică în care se insistă asupra rolului femeii în vrăjitorie, avându-l drept autor pe Johann Nider, descrie activitatea magicienilor: vrăjitorii și vrăjitoarele fac farmece, stârnesc furtuni, distrug ogoarele, se închină lui Lucifer și se duc la sabat pe calea aerului. Femeile magiciene se specializează în prepararea filtrelor de dragoste, răpiri de copii și antropofagie. Și ca o caracteristică generală, toți și toate fac parte dintr-o sectă demoniacă în sânul căreia Dumnezeu este renegat³. Jean Vincent (cca. 1475), în tratatul *Contre les arts magiques et ceux qui disent que ces artifices n'ont aucune efficacité*, afirma,

¹ *Idem*.

² Jean Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII)*. O cetate asediată, Ed. Meridiane, București, 1986, II, pp.264-265.

³ *Ibidem*, p.269.

la rândul lui, că magia depinde de ajutorul diabolic: „Există, fără îndoială, puteri miraculoase în ierburi, pietre și ape, pe care demonii le pot folosi pentru a produce efecte necunoscute semenilor, realizând pulberi sau poțiuni pe care le oferă vrăjitorilor în urma unui pact semnat cu ei. Dar, pentru că aceștia se laudă că pot întrerupe, prelungi sau accelera după placul lor efectele unor asemenea poțiuni sau pulberi, evident că pactul cu demonul este mai eficient în aceste lucruri decât orice putere activă a unui obiect folosit în mod natural”.

Înscriindu-se în direcția cultă de studiere a magiei, care era preocupată îndeosebi de divinația experimentală, Marsilio Ficino era exponentul căutătorilor unor puteri magice care emană de la stele sau de la planete, depozitate în plante, gemeni etc., și aflate la dispoziția omului. După opinia lui, aceste puteri magice ascunse în sânul naturii sunt daruri ale lui Dumnezeu și un eclesiast ca el poate să se ocupe de cercetări magice². În tratatul de magie *Trei cărți despre viață* (1489) povestea cum se folosesc obiectele naturale în care sunt stocate puterile cerești. Obiectele „solare” îndeosebi (materiale de culoare galbenă ca ambra, mierea, șofranul) aveau numeroase proprietăți curative, care puteau fi folosite cu succes de oricine în tămăduirile bolilor. Practicile magice pe care le credea posibil de îndeplinit (mai degrabă, permise, deoarece Marsilio Ficino subliniază de nenumărate ori originea divină a elementelor utilizate) nu intrau, în viziunea lui, în contradicție cu preceptele religioase. Contribuția pe care a avut-o la delimitarea domeniului magiei a marcat un punct pozitiv în atmosfera de haos guvernată de religiozitatea dusă până la extrem (jalonată de procesele Inchiziției).

Ca o continuare a direcției imprimate de Marsilio Ficino se conturează, în secolul al XVI-lea, distincția operată de Giordano Bruno. El a identificat trei tipuri de magie: magia divină, care cuprinde miraculosul și minunea creștină; magia fizică, numită de alți autori magie naturală, care utilizează proprietățile active și pasive ale lucrurilor pentru a provoca efecte aparent stupefiant și insolite prin necunoașterea procesului declanșat; magia matematică, care utilizează figurile și caracterele (asemenea geometriei), numerele și calculele (asemenea aritmeticii), timpul și mișcările (asemenea astronomiei), vraja prin privire (cum ar fi optica³).

¹ Apud Kieckhefer, *op.cit.*, pp.18-19.

² Kieckhefer, *op.cit.*, p.18.

³ Francisco Bethencourt, *Un univers saturat de magie. Europa meridională, în vol. Muchembled (red.), Magia și vrăjitoria...*, p.173.

În această perioadă, magia este definită, ca în prima ediție a lucrării *Vocabulario degli Academici della Crusca*, publicată în 1612, drept o artă a vrăjilor care-și propune cunoașterea lucrărilor oculte sau provocarea minunilor (exemplul ales este cel al transportului rapid dintr-un loc în altul), o artă predată sau revelată de demon, în forme, procedee și rituri variate¹. Demonologii secolului al XV-lea și mai ales cei din secolul al XVI-lea, cu deosebire Jean Bodin, au inventat propriu-zis figura vrăjitorului demonic, colorând-o într-o manieră satanică pe cea a vrăjitorului local, în același timp temut și apreciat în toate satele din Europa Evului Mediu. În această epocă, în procesele intentate lor, vrăjitorii erau acuzați în mod obișnuit pentru următoarele fapte: 1. Pactul cu demonul și renunțarea la Dumnezeu, la credință și la botez; 2. Marcarea trupului cu semnul diavolului, locul semnelui devenind insensibil la durere; 3. Declanșarea furtunilor în aer și în alte elemente, ceea ce ar fi provocat sterilități și maladii extraordinare și nenaturale; 4. Participarea la sabat și comiterea a nenumărate impietăți; legăturile criminale cu diavolul².

*

* *

Una dintre discuțiile cele mai importante în legătură cu magia este relația acesteia cu religia, așa cum am văzut, conform lui M. Mauss diferența dintre ele ar consta tocmai în faptul că magia nu poate realiza o comuniune a credincioșilor, care să fie reuniți într-o Biserică. O certitudine avem, și anume că magia s-a născut înaintea religiei: „Simbolismul magiei, reprezentat de figurile găsite în peșteri (...), reflectă existența unei asemenea concepții la omul preistoric. Acțiunea și gândirea acestui om par a fi fost stăpânite de magie. Teamă și speranța îl vor fi determinat să recurgă la remedii magice. În fața necunoscutului, a atâtor forțe oculte, dar simțite, magia îi oferă un mijloc de scăpare și de consolare. Credința în magie îl făcea să se simtă împăcat cu o lume pe care era atât de puțin pregătit să o înțeleagă și să o stăpânească”³. R.H. Codrington, într-o primă cercetare a reprezentărilor magice, *The Melanesians* (1891), surprinde elementul central al

¹ *Ibidem*.

² Robert Muchembled, *Pământuri pline de contraste. Franța, Țările de Jos, Provinciile Unite*, în Muchembled (red.), *Magia și vrăjitoria...*, p.127.

³ Nicolae Petrescu, *Primitivii. Organizare, instituții, credințe, mentalitate*, Ed. Saeculum I.O., București, 2003, p.296.

gândirii primitivului, *mana*, esența sacralității oricărui element din natură. Codrington considera că, pentru melanezieni, *mana* este o „forță imaterială, într-un anume sens, supranaturală, dar care se manifestă prin forță fizică, sau prin orice fel de putere și superioritate pe care o posedă omul. *Mana* este elementul activ în tot ceea ce fac oamenii și în tot ceea ce cred că pot să facă în cadrele magiei. Datorită acestei puteri oamenii pot controla și dirija forțele naturii, pot face ploaie sau timp frumos, calm sau furtună, pot să aducă sau să alunge bolile, pot prezice viitorul, pot aduce fericirea sau nenorocirea.... Ea nu aparține unei clase speciale de magicieni, ci fiecare om de un anumit rang intră în contact cu *mana* și stăpânește câteva practici oculte...”¹

Distanțându-se de concepțiile animatiste care se bazau pe mișcarea simplistă, mecanică, a elementelor naturii, Bronisław Malinowski stabilește caracteristicile fundamentale ale magiei: „Magia nu este derivată dintr-o observare a naturii sau din cunoașterea legilor ei, ea este o posesie primordială a omului, la care poate accede doar prin tradiție și care afirmă puterea autonomă a omului de a crea finalitățile dorite”². Un alt cercetător, J.A. King, abordează problemele magiei la primitivi (*The Supernatural. Its Origin, Nature and Evolution*, 1892). Și King este convins că magia trebuie să fie înțeleasă ca rezultat al acțiunilor anumitor forțe care n-au nici o legătură cu animismul. Actele magice, considera el, se performau atunci când mersul natural al lucrurilor se întrerupea brutal, datorită unor întâmplări pe care primitivul le interpreta ca fiind cauzate de efectul unor forțe malefice sau benefice, care aduceau fericire sau nenoroc. Ca urmare, se considera imperios necesar ca bunăvoința acestor forțe să fie captată, din cauza groazei uriașe pe care oamenii o aveau față de ele. În viziunea lui King, magia apare ca urmare a legăturii intuite între fenomenele supranaturale și cele deja cunoscute. Atunci, primitivul, presupune King, datorită puternicei emoții, face asociații între acest fenomen și altele, stabilind relații cauzale – de cauză sau efect sau care erau și cauză și efect în același timp.

Tocmai pe această asociație de idei își întemeiază J.G. Frazer teoria sa privitoare la originea magiei (începând cu a doua ediție a *Crengii de aur*, 1900). Privind magia ca pe o paraștiință și o pseudoartă, Frazer consideră că aceasta este caracterizată de două principii: a) similarul produce similar sau efectul se aseamănă cu cauza sa (legea similitudinii); b) lucrurile care au fost odată în contact unele cu altele continuă să acționeze unele asupra

¹ R.H. Codrington, *The Melanesians*, Oxford, 1891, p.118, 191.

² Malinowski, *op.cit.*, pp.119-120.

celorlalte, la distanță, și după ce contactul fizic a încetat (legea contactului). În acest mod se ajungea la o magie homeopatică (bazată pe similitudine, când magicianul credea că putea provoca orice efect prin imitarea lui) și la o magie contagioasă (bazată pe contact, când magicianul credea că, acționând asupra unui obiect, acționează și asupra persoanei căreia i-a aparținut obiectul). Dar ambele tipuri de magie pot fi reunite sub denumirea de magie simpatetică: cele două variante se bazează, într-adevăr, pe presupuziția că obiectele acționează unul asupra altuia datorită unei simpatii tainice, care se transmite de la un obiect la altul. Astfel, simpatia reprezintă condiția necesară și suficientă pentru magie; toate riturile magice sunt simpatice și toate riturile simpatice sunt magice:

Dacă analizăm principiile gândirii aflate la baza magiei, vom constata probabil că acestea se reduc la două: în primul rând, că similarul produce similarul, ori că efectul se aseamănă cu cauza sa; și, în al doilea rând, că lucrurile care au fost odată în contact unele cu altele continuă să acționeze unele asupra celorlalte la distanță și după ce contactul fizic a încetat. Primul principiu poate fi denumit legea similitudinii, al doilea, legea contactului sau a contagiunii. Din primul dintre aceste principii, și anume din legea similitudinii, magicianul deduce că poate provoca orice efect dorit pur și simplu imitându-l; din al doilea el deduce că orice ar face cu un obiect material, acțiunea sa va avea, de asemenea, efect și asupra persoanei care a fost odată în contact cu obiectul, fie că acesta făcea parte sau nu din corpul ei. Vrăjile bazate pe legea similitudinii pot fi denumite magie homeopatică sau imitativă. Vrăjile bazate pe legea contactului sau a contagiunii pot fi denumite magie contagioasă¹.

De asemenea, sistemul magiei simpatetice nu este alcătuit numai din precepte pozitive; el cuprinde un număr foarte mare de precepte negative, adică de interdicții (tabuuri). Cea mai răspândită aplicare a întâiului principiu – similarul produce similar – se poate observa în variate superstiții: se spune că se poate vindeca sau preveni o boală prin transmiterea ei pământului, unui copac, unei pietre; lucrurile asemănătoare sînt atrase unul către altul prin intermediul spiritelor lor etc. Recolta va fi bună, pescuitul, vânătoarea vor avea rezultatele scontate, dacă în prealabil se săvârșeau ceremonii care reproduceau momente ale semănatului, pescuitului, vânătorii etc. Astfel înțeleasă, magia devine o formă primară a gândirii umane: ea este întreaga viață mistică și, în aceleași timp, întreaga viață științifică a omului primitiv.

¹ J.G. Frazer, *Creanga de aur*, I-V, Ed. Minerva, București, 1980, I, p.30.

La început, fără să ezite, omul și-a obiectivat ideile și modul lor de asociere, și-a închipuit că lucrurile sunt create după cum îi sugerează gândurile, s-a crezut stăpân asupra forțelor naturii, după cum era stăpânul propriilor sale gesturi, dar a simțit că lumea îi opune rezistență.

Știința originară a magilor, magia, a fost interpretată mai târziu ca vrăjitorie sau demonologie din cauza alterărilor și transformărilor suferite în urma contactului cu religiile și superstițiile multor popoare cu care aceștia au intrat în contact. În general, domeniul de activitate a magiei a fost privit cu destulă circumspecție. Religia oficială califică drept magie rămășițele unor culte vechi, din dorința de a câștiga teren și a scoate astfel din scenă un rival incomod. Insistența cu care erau anatemizate vechile practici mult timp după ce oficial fusese adoptată noua religie ne face să bănuim activizarea notabilă prin care era caracterizată religia învinsă, care nu înțelegea să iasă foarte ușor din viața și mai ales din mentalitatea oamenilor de rând.

O încercare definitorie de clarificare a domeniului magiei și a trăsăturilor caracteristice acesteia au întreprins-o M. Mauss și H. Hubert în cunoscutul lor studiu *Teoria generală a magiei*. „În ceea ce ne privește, magice sunt doar lucrurile considerate cu adevărat în acest fel de o întreagă societate, și nu numai de o parte a sa”. Și încă o observație importantă: riturile magice și întreaga magie țin, înainte de toate, de tradiție. Actele care nu se repetă, în a căror eficacitate nu crede întregul grup social nu pot fi magice². O contribuție semnificativă, care depășește cadrul general propus de Frazer, se referă la caracterul simpativ, trăsătură exclusivă a ritului magic. „Acesta este un criteriu insuficient. Nu numai că există rituri magice care nu sunt simpatice, dar simpatia însăși nu este specifică magiei, întrucât actele simpatice se întâlnesc și în religie. Atunci când marele preot din templul de la Ierusalim varsă apă pe altar, cu prilejul sărbătorii Succoth, și ridică brațele, el îndeplinește un rit de tip simpativ menit să aducă ploaia”³. Prin urmare, riturile simpatice pot să fie la fel de bine atât magice, cât și religioase. Astfel, cercetătorii francezi conchid: „Vom denumi magic orice rit care nu face parte dintr-un cult organizat, un rit privat, secret, misterios, tinzând la limită către un rit interzis”⁴. Această afirmație acoperă numai parțial realitatea magiei. Ceea se se potrivește cel mai bine definiției

¹ Marcel Mauss, Henri Hubert, *Teoria generală a magiei*, Ed. Polirom, Iași, 1996, p.25.

² *Ibidem*, p.26.

³ *Ibidem*, p.28.

⁴ *Ibidem*, p.32.

savanților francezi este de domeniul vrăjitoriei, deoarece magia, așa cum vom vedea, cunoaște frecvent practici colective (mai ales în cazul epidemiilor, al epizootiilor etc.) care afectează întreaga comunitate. Din această cauză, și aura de taină care acoperă performarea ritului magic are oarecum de suferit: toți sătenii sunt la curent cu desfășurarea actului magic, dar păstrează, ritual, tăcerea.

Un alt cercetător preocupat de această temă, J. Maxwell, credea că această așa-numită „magie prohibită” are la origine migrația: „migrația vechilor popoare a adus schimbări în multe obiceiuri. Națiuni întregi sau colonii își părăseau patria-mamă pentru a se stabili în alte părți. Aceste deplasări antrenează invazii, războaie între invadatori și autohtoni. Când aceștia din urmă erau învinși, cultul lor public dispărea, înlocuit fiind cu cel al învingătorului, ale cărui zeități, religii, liturghii sa instalau în locul vechilor culte; divinitățile învinse treceau în rândurile demonilor sau ale geniilor rele, preoții lor deveneau magicieni, vrăjitori, iar ritualurile lor – o liturghie magică¹. Seminția înfrântă simboliza de fapt neputința și neadaptarea puterilor celeste. Zeii învinșilor erau stigmatizați. Incapabili să-și ofere serviciile atunci când se simțea această nevoie imperioasă, ei deveneau însemne ale răului, ale faptelor prohibite. Invocarea acestor zei presupunea de acum încolo discreția totală, iar cultul religios devine cult magic. J. Maxwell continuă: „Aceste religii astfel transformate în magii tind să devină magii prohibite atât din cauza proscrierii cultului învins, a obligației de a-și celebra ceremoniile pe ascuns, cât și din cauza intereselor individuale egoiste și pasionate, a intereselor colective și publice pe care religia și magia religioasă oficială aveau misiunea să le protejeze². Dar cea mai importantă delimitare făcută de J. Maxwell are în vedere caracterul activ al magiei: „Manifestările ei nu sunt îndreptate către ființe a căror voință nu poate fi constrânsă, dar poate fi înduplecată prin implorări și ofrande. Ea se adresează ființelor sau forțelor care pot fi supuse, în anumite condiții, voinței umane³. Actul religios este o rugăciune, actul magic – expresia unei voințe. „Ritul magic este expresia unei voințe puternice, afirmată în fiecare detaliu al ritualului, tinzând la subjugarea ființelor supranaturale sau la dominarea forțelor naturale care, în mod obișnuit, scapă puterii omului⁴.

¹ J. Maxwell, *Magia*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1995, p.71.

² *Ibidem*, p.124.

³ *Ibidem*, p.12.

⁴ *Ibidem*, p.13.

Êmile Durkheim distinge la rândul lui magia de religie: deși ambele sunt caracterizate de multe principii în comun, mai ales în ceea ce privește latura rituală, magia se deosebește totuși de cea din urmă prin câteva absențe semnificative: nu există noțiunea de Biserică magică; magiei îi lipsește comunitatea morală formată din ansamblul credincioșilor, deși atât ea, cât și religia, țin de domeniul realităților sacre. Dar „delimitând astfel magia de religie, nu ne propunem să stabilim între ele vreo ruptură. Între ele, frontierele sunt de cele mai multe ori incerte”¹. Aflat sub influența lui Durkheim, Lucien Lévy-Bruhl crede, la rândul lui, că modalitățile de a surprinde realul sunt reprezentări colective comune membrilor unui grup social. Magia este acum inclusă într-un sistem de gândire mai amplu. Lévy-Bruhl definește gândirea primitivă, pe care o numește prelogică și care, în viziunea lui, se caracterizează prin credința într-o lume dublă, una vizibilă, alta invizibilă, una naturală, alta supranaturală. În viața și în comportamentul său, omul tribal avea sentimentul permanent al contactului cu lumea invizibilă și supranaturală, a cărei prezență o simțea la tot pasul. Aici intervine funcția simbolului, care constă în a face prezent invizibilul. Simbolul nu este doar o imagine a ființei supranaturale: el asigură o veritabilă participare la viața acestei ființe.

Pentru Roger Caillois, exponentul celeilalte lumi este sacrul. Acesta se prezintă ca o proprietate, permanentă sau temporară, care învăluie ființele sau lucrurile pe care pune stăpânire. Sacralitatea însă nu face parte din esența ființelor sau a lucrurilor. Ea este suprapusă realului într-o manieră misterioasă. Caillois riscă o precizare, dar limitează câmpul de aplicabilitate: în forma lui elementară, sacrul reprezintă astfel, înainte de toate, o energie periculoasă, incomprehensibilă, cel mai adesea maleabilă, deosebit de eficientă². Din această cauză, în societatea tradițională apar riturile, din necesitatea unei organizări perfecte a raporturilor mutuale dintre sacru și profan: menținerea distanțelor, transformarea forțelor, invocarea și alungarea lui. Este un du-te-vino indispensabil, reglat de riturile de consacrare, de desacralizare sau expiatorii. Complementul ritului este interdicția.

Un alt cercetător care a adus importante precizări în acest domeniu este Mircea Eliade. El subliniază mai ales opoziția sacru/ profan: „Omul ia cunoștință de sacru, deoarece acesta se manifestă, se înfățișează sub forma

¹ Êmile Durkheim, *Formele elementare ale vieții religioase*, Ed. Polirom, Iași, 1995, p.52.

² Roger Caillois, *Omul și sacrul*, Ed. Nemira, București, 1997, p.22.